

A világ mindösszesen valamivel több mint kétmillió forintot áldozott Szeged föltámasztásához, ami a teljesen fölépült város értékének mintegy 1/16-odát tette ki.

A város hálája több körútszakaszra írta fel az adakozó országok fővárosainak nevét, s máig így örökíti generációról generációra idevágó emlékeit.

A víztől elfutott szegedi tízezrek az újjáépítés időszakának végére teljes számban itthon seregeltek a tápláló Tisza-anya ölében.

SZ. SIMON ISTVÁN

A város új arca

Majdnem minden gondolatomat, érzésemet és látomásomat elmuzsikáltam én már kedves Szegedemről az újságírás szétszórt lapjain, így, mire a Tiszatáj megérített egy vallomáskéréssel, szinte üres tarisznyával állok itt. Álldogálok és spekulálok, mert úgy vagyok én már fölfogadó városommal, mint egy régi és nagy szerelemmel: ellopta már valamennyi jelzőmet, kizsigerelte minden találékonyságomat.

Nem is nagyon tudom, ki kezdte, s pontosan mikor. De hogy a csábító a város volt, az bizonyos. Talán az első tanulmányi kirándulás, amikor elhoztak bennünket szigorú tanáraink várost nézni? A rakpart kőkorlátján szalonnáztunk és végigteltek bennünket múzeumi termeken, fölvezették tekintetünket a palotasorokra, s vilamoson mentünk a rókusai állomásra... De hiszen ez csak a bemutatkozás volt. Inkább a beköltözés? Amikor a diákos betyárbutorral bevackoltam magam a kollégium vaságyára..., amikor városlakó lettem?... De ez sem igaz. Hiszen akkor még nagyobb gond volt, hogy miként lehet eljutni az Ady térre és hol árulják a jegyzeteket.

Nem, ez nem úgy kezdődött, mint a szerelmi sztorik: meglátni és megszeretni. Ez a szerelem évgyűrűkből kerekedett. És bolyongásokból. Hol erre, hol arra nyílt rá a szemem. Megláttam a várost, mint egy érett szép kacér asszonyt, amint hajnalban kilép a Tiszából és megtörülközik a reggeli nap arányában. Aztán meglestem déli rekkenésben, amint magát kelletve heverészett platánok árnyékában és lombcsipkék babráltak az arcán. Az éjszakában sejtelmesnek mutatta magát, mint valami áttetsző, hosszú ingben. Nyáron nyitott blúzzal, ringó szoknyában, télen fehér prémstólával jött elő, ősszel kicsit kócosan és álmosan, tavasszal pedig virágokat tűzött a hajába, mint egy szép cigánylány. Hol kenyérillattal kínált, hol virágzó hársak nehéz szagával, hol halk muzsikával, hol sikító villamosok csörtetésével...

De még ez sem volt szerelem, csak folytonos rácsodálkozás. Akkor még nem tudtam, hogy a városnak lelke is van s valóságos emberi tulajdonságai. Milyen gyöngéden tudja átölelni az embert. Soha és sehol nem éreztem a fizikai és emberi befogadás e meleg hajlandóságát. A marasztalásnak ezt a szótlan és leküzdhetetlen erejét. A megnyugtatósnak ezt a mindenfelől áradó méltóságát.

És még csak ezután, lassan és folyamatosan ismertem és szerettem meg szellemi atmoszféráját. Történelmét. Ez lett a pecsét. A város szellemi és történelmi rugaszkodásai, a mindig újrakezdés képessége, a meg nem értéssel szembeni tartás, a haladás iránti fogékonyság... A sohasem harsogó, de mindig elegáns szellemiség. Az a finom és halk tónus, amit Dugonics András, Kálmány Lajos, Vedres István, Tömörkény István, Juhász Gyula, Móra Ferenc, Nyilasy Sándor, Tápai Antal, Szentgyörgyi Albert, Mészöly Gedeon, Szőkefalvy-Nagy Béla, Sótér István, Straub F. Bruno kézzel jelöltek a város szellemarcán.

Mint látják, én nem tudok Szegedről elfogultság nélkül beszélni. Életem első igazi városélménye. Jó sorsom terelgetett, szerelmekkel, munkával, barátokkal, hivatással, felelősséggel ajándékozott meg, szellemiségének sugarainál nőtt fel az öntudatom. E harmincéves szerelemben sohasem kísértett meg a hűtlenség. Nincs csábítás, ami lebírná ezt a gravitációt. Ha haragszom rá, indulataimon akkor is átsüt a szerelem.

1.

Hanem én most arra vállalkoztam, hogy felmutassam Szeged mai arcát, vonásait. Azt a karaktert, amely a nagy víz után kezdett bontakozni, de átbeszél egy egész századon, és valamit sűg a jövődönnek is.

Kezdem pedig azzal, hogy Szeged városélete sohasem ismerte az arányos fejlődést, századok és generációk alkotásainak nyugodt és kellemes egymásra sorakozását. Első nagy városrendezője a víz volt, a katasztrófa. Itt hiába keresnénk nagy történelmi stílusok ujjenyomatait. S folytatom ott — mert ez nékem régi mániám és egyebütt is elmondtam már —, hogy hiába fészkelt be a köztudatba az a frázis, miszerint „Szeged szerencséje tragédiájában rejlik”, ezzel sem érzelmileg, sem gondolatilag nem lehet azonosulni. Nincs mivel szembesíteni. Mert bár igaz, hogy az újjáépítőkre a kor leghaladóbb építészeti elvei hatottak, a víz mégis csak történelmet mosott el. S hangulatokat, amelyeket már csak régi metszeteken, megsárgult fényképeken tudunk megidézni. Máskülönbén pedig: régi korok nemzedékeinek megpróbáltatásai, küzdelmei megvámolják az utókor örömeit is. Tehát Szeged életéből építészeti korszakok maradtak ki vagy veszték el, mert történelme úgy alakult, hogy az evolúció mindig kis időhatárok közé szorult. Volt egyszer a nagy újjáépítés, s jött az első világháború; pár évig tette a szépet Szegednek az ellenforradalmi korszak, majd belezuhantunk a második világégésbe és annak minden szegénységébe. A felszabadulás után pedig a „bűnös város” leckéztetése következett, s az első szabad évtized, amelyben mindenfelé az építés zajaitól volt hangos az ország, itt meglehetősen csendességben telt el. Most pedig, és visszalesve jó másfél évtizedet, kapkodjuk ám a lábunkat, hogy hasonló várostestvéreink után nyomakodjunk!

Ilyen „szükségkorszakokban” telt el az utolsó száz esztendő. Ennek természetesen megvannak a maga előnyei és hátrányai is. Az előnyök között sorolhatjuk a rendezettséget, ami máig is egyik legszebb ékessége Szegednek. Egy város, amelyet körzövel, vonalzóval és korszerű megfontolásokkal újraszerkesztettek. Széles utak, nagy terek, parkok, egymáshoz organikusán kapcsolódó városrészek, a természeti szépségek beillesztése a műbe... egységes építészeti, elegáns városkép, jó közlekedési lehetőségek... Szinte családias közelség egymáshoz és a közösségi fórumokhoz, a városközpontozás... Minden út egyfelé tolul, oda, ahol az esztétikum sűrűsödik...

De rajta is marad egyszerre valamennyi ilyen korszakának minden gyöngesége is. Valósággal berekesztették ide az újjáépítés buzgalmában a belvizet, onnan örököltük a pincelakásokat, a földutak százkilométereit, a nyitott csatornákat, a belvárosi elegancia mellett a külső városrészek kommunális nyomorát, bizonyos intézményrendszerünk bekerítettségét, újabbán a panelépítkezés egyhangúságát és a dobozlakásokat... Meg azt az ezzel mindig együtt járó átkot, hogy városrészek és közművek egyszerre jutnak el a végelgyengüléshez, s olyankor ismét korszakos neki-feszülésekkel tudunk csak lendíteni a ránkzúduló bajokon.

Itt egyszerre követelődzik minden! A Belváros megkopott, elvesztette eredeti derűjét, délies hangulatát, mindenütt kőműveskanálért sóhajtozott a vakolat. Az utak nem bírtak a rettenetes forgalommal, föl kellett dűrni az egész várost. Az új építkezések és a városüzemelés általános biztonsága csatornahálózatért kiáltott. Elaggult a színház, a rakpart, pókháló terem a régi Hungáriában, s közben tízezerszám kell lakásokat gyártani.

Földolthatatlan és nagy ellentmondások! Talán sosem éri meg ez a város, hogy minden gondjai között egyszer is gazda legyen, mert szükségszerűségek tömege kormányozza a várospolitikát, a városfejlesztést.

A terv, melynek alapján 1879-től újjárakták ezt a várost, egyszerre volt nagy-

vonalú és kicsinyes. Bálint Sándor írja róla: „Lechner európai példaképe Haussmann párizsi városrendezése volt... A feudális időből származó városmagot, amelynek reprezentáns alkotása a vár és a templom, a nemesi palota és a céhbe tartozó kiskipari műhely, most körülveszi a burzsoázia övezete a maga üzleteivel, bankjaival, bérpalotáival, a modern városi élet színhelyeivel... A külső övezetre, a modern városi proletariátusnak a perifériákon elhelyezett bérkaszárnnyaira, tömeglakásaira és gyártelepeire azonban nincs kellő gondja.” S vajon számonkérhetjük-e ezt a múlttól? Csak korrigálhatjuk. De ez a korrekció — nevezünk csak annak, még ha legalább akkora korszaka is a városfejlődésnek, mint az újjáépítés volt! —, ez ismét rajta hagyja a városon nehéz bélyegeit. Mert legyen bár szentségtörés, megkockáztatom: a tömeges lakásépítés hajráiban újra külvárosokat építünk. Nemcsak Szegeden, Pesten is meg Fehérváron is, meg mindenütt. Nem lebecsülésből mondom, mert van-e fontosabb még ma is, mint emberi hajlékok ezreit emelni? Ám sejtem, hogy minden erőfeszítésünkkel együtt csak a ma és a közeljövő szolgálói lehetünk ezzel, hiszen számomra elképzelhetetlen, hogy ez a mai lakásszínvonal lesz majd a fejlett szocializmus lakásideálja. És Szegeden még meglehet az az örömünk, hogy a panelvilág egyhangúságát az épületek elhelyezésének ritmusával és a térközök tágasságával, változatosabb kiképzésével, a városmaghoz való jó csatlakozásukkal, meg a parkosítással sikerült feloldani. Általános adottságai is arra kötelezik, hogy a kor feszítő gondjait emberszabású megoldásokkal kövesse. Hogy miközben mennyiségi terhekkel birkózik, ne feledkezzen meg a városi élet minőségéről sem. S jó érzés, hogy ezt az elvárását a városfejlesztés tengelyébe állították. Ahogyan a város tanácselnöke mondotta egy kerekasztal-beszélgetésen, éppen e sorok írójának: „Olyan európai közép- várost álmodunk ide, amely valamennyi ehhez szükséges intézménnyel rendelkezik s olyan korszerű infrastruktúrával, mely a tervezett lakosságszámhoz képest ideális. A szakemberek szerint a 200—300 ezres városok a legideálisabbak a magas szintű kommunális ellátás megszervezéséhez, és ezek tudják leginkább megvalósítani az ott-hont adó város eszményét. Ha valamely város rendelkezik azzal a lehetőséggel, hogy ne legyen számozott város a házgyárak világában, az elsősorban Szeged. Meg tudja őrizni karakterét a fejlődés roppant iramában is.”

2.

Hát ez az, éppen ez az, amit mégis történetiségnek nevezhetünk egy város életében, még akkor is, ha az áttekintett idő különben csekélyke az ilyen súlyos minősítéshez. Hogy egy város úgy épül, úgy fejlődik ilyen iramos korszakában is, hogy nem ejtenek sebeket az arcán, nem szabdalják össze kialakult szerkezetét, és a beavatkozások inkább a kozmetikai sebész munkájára emlékeztetnek, mint a baleseti sebészére. Hogy az a fajta városépítés, amely az arcvonásokat meghatározta, a mai kor igényei és lehetőségei szerint folytatódik.

Szívemnek kedves példák sorjáznak erre.

Amikor én a városlakó figyelmével kezdtem sétálgatni Szeged utcáin, a Faragó utcai építkezés volt itt a példa a szocializmus lendületére, meg a textilművek. Kicsivel később kezdték rakosgatni a Marx tér belső oldalán az új házakat, majd a Mérey utca azóta kinőtt kis lakásait. Most ismét megkísérthet bennünket az az önvigasztalás: milyen jó, hogy Szeged nem élvezhette akkor a legfőbb politika pártfogó jóindulatát! Most kevesebb a szeplő, a kozmetikázni való a városképen! De azért az is igaz: bár maradt volna ránk abból az időből akár tízezer olyan lakás is! Mert ha csak egyszer lenne tetemes mennyiségi előny, mindjárt előbbre kerülhetne a minőségi megoldások ideje.

Szóval akkoriban azért más volt ennek a városnak a képe, még ha föl is sejlett azért mindenütt a szépség. A Széchenyi tér parktükrei körül még ott voltak a vas-korlátok; állt a Püspök-bazár, a kopott és pókhálós üzleti negyed a Lenin körúton; megvoltak a híd két oldalán a vámházak; lompos kis park állt a Rákóczi téren; deszkakerítés éktelenkedett a mai Sellő-ház utcavonalán; a rakpartra hordták télen a sáros havat; házak omladoztak az Oskola utcában, a Roosevelt téren; az Aradi

vértanúk terén híre sem volt az új kiképzésnek; a mai Palánkban öreg házak közé zárt porták szunnyadtak; ládagyár terpeszkedett az Odessza lakónegyed helyén... — s valahol abba kell hagyni ezt a képletet, mert hosszú-hosszú a sor. Én pedig oda szeretnék kilyukadni mihamarabb, hogy az a város, amelybe én már akkor is olyan szenvedéllyel beleszerettem, sokkal-sokkal kevésbé volt városias, mégha a víz utáni újjáépítés nagy jelszavában az az igény szerepelt is, hogy Szeged modern európai nagyváros lesz. Önmagában alföldi embernek maga volt a csoda, de éppen ez a város nevelt föl azután benne más képzeteket is.

Szentül hiszem, hogy Szeged bájos eleganciáját az utóbbi két évtizedben nyerte el vagy nyerte vissza. És elsősorban a városmagról beszélek, mindnyájunk lelkének legnagyobb gyönyörűségéről. Arról a huncut játékoságról, amellyel elbűvöli az embert. Tessék csak végigsétálni ma a Belvárosban, mondjuk ezen az útvonalon: új rakpart, Palánk, Rerrich Béla tér, Aradi vértanúk tere... Vagy egy másikon: Komócsin Zoltán tér, Lenin körút, Dugonics tér... Mondjam a harmadikat? Roosevelttér, Klauzál tér, Kígyó utca, Bajcsy-Zsilinszky utca... S mi ebben a nagyszerű? Erőltetni kell az emlékezetet: milyen is volt ez vagy az az utcarészlet azelőtt? Magyarabban: nem érezzük magunkat meglopva, nem tűnt el semmi felejthetetlen, s ami új nőtt a helyébe, az természetesen van ott! Kezdetben talán kicsit fáj a szívünk az Oskola utcai Török-házért; egy kollégám oly szépen siratta el azt a látványt, amely a színháztól a dóm felé tekintve tárult elénk — de mindez csak olyan sírdogálás volt, mint mikor az örömanya pityereg a lagziban. És fordítva is kérdezhet az ember: mióta áll az új postapalota, a Technika Háza, az olajosok irodaháza, a biológiai intézet, a tarjáni víztorony, a DÉLÉP munkásszállója, a Sportcsarnok, a Béke épület, a Móra-park szökőkútja, a Széchenyi téri kandeláber, az Égő Arany, a Maros utcai tömb?

Mennyi változás — mégis micsoda állandóság!

Vagy itt van egy másik nagy téma, a Tisza, amiről már régi leírásokban is azt olvashatjuk: Szeged főutcája. Ez egy régi szegedi ábránd. Mert melyik városnak van olyan szerencséje, hogy egy folyó a két vállára veszi? És a folyó lassanként tényleg főutca lesz. De csak lesz, mert az ilyen régi emlékezetében, mint én is vagyok, még fel-felsejlik az a kócos kép, amit a szakadozott, süllyedező régi rakpart jelentett partravetett tutajokkal, homokrakodással, rozszant úszóházakkal, az újszegedi főveny-bányával, a bűdös árokkal, veszteglő uszályokkal... Am Szeged most újra fölfedezi ezt a természeti ajándékot az ember műveivel. Azelőtt egy sétatálya volt a városnak: a korzó. Most közel megyünk a természethez, lejárnak a Tisza-partra, s gyönyörködünk az új rakpart ívében, gyerekeinket le- s föl vezetgetjük a lépcsőn, kezünket belelógatjuk a vízbe, áttekintünk a megújult strand színes nyüzsgésére, kicsit permeteztetjük magunkat a szökőkút hűvösével, majd lesétálunk az árvízi emlékmű égetőró krómaccél íveire, s még tovább, a régi vasúti hídig, amit mi már csak fényképen láttunk.

És beszélhetünk az új lakónegyedekről is, melyekre rátesszük a szürkeség meg az egyhangúság bélyegeit. Ezzel együtt is inkább nyújtanak városélményt, mint eredetiségükben. Kis, süppedt kertes házak, jellegtelen külvárosi területek helyén nyúlnak el — azzal a nagy előnnyel, hogy már itt sem tudják a lakók, mi volt a vízhor-dás, a szemetesgödör, az árnyékszék, és valahogy mégis kicsit a természet ölében vannak. Mert ezek a városrészek is csak addig egyhangúak és unalmasak, amíg a kopaszság rettenetébe vesznek. Mikor megnőnek a fák és felcseperednek a bokrok, mikor kigyulladnak a vendéglők és az üzletek fényei, mindjárt több emberséget sugároznak.

Sajnos, tudok azért ellenpéldákat is. Hány csúf emeletráépítés szemölcse éktelenkedik a városarcon; hány jellegtelen épület betolakodott a város legszebb épület-együttese közé is! Soha senki meg nem magyarázhatja, mit keres a Kárász utca sarkán, a Dugonics téren az a lakóház, amelynek földszintjén reprezentatív üzleteket ugyan sikerült berendezni — de épületkaraktert nem leheltek a tervbe. A Horváth Mihály utca a Fáklya mozi épületének „újszerű” kiképzése miatt elég bánatosan sírdogál. Az Arany János utcai tömb az új szép és rút arcát egyszerre mutatja:

éppen a tervezők saját irodaháza a felkiáltójel esztétikai érzékünk ellen! Vagy látta valaki a Kisszínházat az Arany János utca felől? Megnézték már tüzetesebben a Nádor utcai magasházat?

Hát ilyenek vagyunk mi. Korrigáljuk, kozmetikázzuk a városarcot kilenc ujjunkkal — a tizedikkel meg kontárkodunk. Mintha olykor-olykor elfelejtenénk, hogy éppen a rend, a stílusegység és a stílusok harmonikus illeszkedése ennek a városnak a legszebb varázsa.

3.

Elsírtam, elpanaszoltam én már többször is, de makacsul ragaszkodom ehhez a mániámhoz, ezért most is mondom: nem jó szülő az egészen, aki nem képzelt nagy jövőt a gyerekének. Ennek analógiáján: városzerető embereknek is meg kell engedni, hogy ne mindig csak a krajcárokon mérjék szeretetüket. Mire futja ma és mire nem — ez a pénzügyi szakemberek dolga. Várospolitikusoktól, tervezőktől sose vitassuk el az álmodozás jogát. De mi rászólunk! Mi lepisszentjük és kasszánk áttekintésére utasítjuk azt, aki beleül valami kedves hintába. Pedig ennek a városnak a falai között írta egy jelesnő, Balázs Béla: „Álmodni kell, álmodni!” A szabadtéri játékok újraalkotásáról beszélt — a cserevilágban! Persze, hogy nem hallgattak rá, hiszen még kenyér sem volt, még híd sem volt, még vasút sem volt. De mégis neki lett igaza. Az intézmény él, virágzik, mert volt türelem a gondolat földajkálására s egyszer csak pénz is akadt a kasszában. Érvényes lehet ez az általános városfejlesztésre is. Persze, hogy nem léphetjük át az árnyékunkat, de azért annál messzebbre kell nézni s látni.

Mindig dorgáljuk a tervezőket. Azt mondjuk rájuk: életük főművét akarják megvalósítani államköltségen. Márvány, üveg, légkondicionálás, szinkrontolmács-be rendezés, költséges egyedi megoldások, meg effélék járnak az eszükben. S mi jövőnk, nagy piros ceruzákkal, és fél szemünk a terven, fél szemünk a pénzen, s már húzzuk is a tételeket. Okos, mindennapi megalkuvásaink sorában egy... Mit is akar az a tervező? Ötven évre előre építkezni, mikor tízezer lakásigénylő áll sorban? Helikopterállomást, mikor nem tudják befuvarozni a téli tüzelőt a Tündér utcába?

Így, ebben a fővázolásban ki tudná megállítani a ceruza bölcs lendületét? Hanem az élet másként is felel az álmunknak, nemcsak így. Megépítettük nevezetesen az új autóbuszállomást a Marx téren — s mire elkészült, kinőttük. Nemhogy ötven évre, ötre sem adta meg a városlakó és ide utazó ember kényelmét. Megtervezettünk egy könyvtár-leveltár épületet, amit, mondjuk kétszáz évenként követel ki egy ilyen város magának — s bizony, kipirosceruzáztuk azt a „dolgozatot” is, mert a szükség mindennél és mindenkinél nagyobb úr. Fölújítottuk a kamaraszínházat jó negyvenmillióért, s leszóltuk azokat, akik szerint mégannyival korszerű új színházat kellett volna inkább építeni, mert nem tudtak különbséget tenni fölújítási és fejlesztési alap között. Pedig milyen jó lett volna most az a színház, amikor a régi nagyszínház teljes pompájában való helyreállítása van napirenden.

Innen, erről a gyökérről sarjad nekem minden panaszsom, mikor a város új arcáról és jövő arculatáról beszélek. S talán most éppen nem kedvez az idő efféle beszédnek, hiszen eléggé lefoglalnak bennünket az anyagi előmenetel gondjai — most mondhatom el: úgy vegyünk s fogadjunk minden városzerető álmot, olyan komolysággal és felelősséggel, hogy azokból jövő teremhet. Igenis építsük be már mai képzeletünkkel a reális jövőt! Ismételjem egy régi példámat? Vedres István 1805-ben írta meg „A Tiszát a Dunával összevevő hajókázható tsatorna” alapeszméjét — s századunk már nem igen térhet ki előle. Ennél kisebb dolgok szószólóinak, tervezőinek miért mondhatjuk mégis azt: fantáziálnak... Pedig a hivatalos várospolitikában is ott áll a tétel: európai középváros. Munkám elvetett néhány ilyenbe. Brno, Plovdiv, Karl Marx-Stadt, Turku, Lódz, Krakko, Brassó, Szarajevó... és bizony gyakran kell ehhez az álmom is. Nem azért, mintha Szegeden városlakó közérzetet bármi is komolyan piszkálná. Csupán azért, mert ebben a csillagrendszerben szeretném még meglátni ragyogásait. Ha már a nagy víz utáni újjáépítőknek ez nem sikerült, legalább a mi korosztályaink megérjék ezt az időt.

Karakter azért nem születhet csak kőből, mészből, homokból és festékből. Az ember bizonyára saját képére formálja városait. Minden misztifikáció nélkül van abban valami, hogy közösségek kivetítik lelküket utcákra, terekre. De fordítva is: a környezet visszahat a lelki beállítottságra. A városszerkezetről például Bálint Sándor ezt írja: „Áttekinthető egyenessége mintha a szegedi népnek Tömörkény és Móra művészetéből is annyira ismert nyíltságát, kerek szókimondását is kinyilatkoztatná. Épületei, utcakepei legtöbbször férfias egyszerűsége, klasszikus jellege a szegedi élet és sors komolyságára, a vízzel és homokkal való küzdelem edzettségére is emlékeztet. A fák és virágok páratlan kultusza a szegedi társadalom természetközelségét, de emberi érettségét is kifejezi.”

A földön legalább 1500 olyan várost számlálnak, mint Szeged — s természetesen mindegyik más és más. Szabó Dezső is rácsodálkozott, mielőtt leírta e szavakat: „... külön arcot mutat Európa minden városa közt.” És ez az, amit minden körülmények között meg kell őrizni. Ezt, a már történelmivé vált és soha sehol nem ismételtető stíluskorszakot, az eklektikának ezt a páratlan csokrát.

Emlékszem arra az időre, amikor sorozatban csináltattuk a táblákat, és épületek, utcasorok homlokára nyomtuk a különböző minősítéseket, mint „Védett városkép”, „Műemlék jellegű” meg más efféléket. Nevetgélünk akkor ezen, mondván: ha már igazi műemléket nem igen hagyott a víz, legalább így tüntessük ki magunkat. S bizony hogy két-három évtizeddel bölcsebben erről is másként ítél az ember. Mert már beleszaladt abba az építészeti közvéleménybe, hogy ez a városkép igenis műemlékjellegűvé nemesedett, s minthogy országunkban páratlan ebben a nemében, a fölfedezés megtörténte után mindjobban magára vonja a figyelmet.

Most látjuk igazán, a nagy belső tatarozás után, hogy micsoda épületeink és épületegyütteseink vannak! Most, amikor sorra nyílik ki minden utca virága, és végre megkapták az épületek azokat a színeket is, amelyekben élhetnek, énekelhetnek. Csak a Tisza Szállót vegyük példának. Komorszürke tömbjével valóságos ránehazedett a Széchenyi térre, most pedig legelteti a gyönyörködő szemet.

Szeged színvilága külön élmény ma már. Egymáshoz simuló, finom árnyalatok délies melegségű pasztellragyogása. Ez illik napsugaras fejéhez, parkjaihoz, virágaihoz, s talán lakóinak lelkületéhez is.

Pár évvel ezelőtt egyszer nyilvános vitára ültünk össze a város főépítészével, s azt firtattuk: megőrizhető-e ez az esztétikum? A mai idők nagy sietségében nem veszít-e majd Szeged eredeti szépségeiből? Hadd illesszem ide annak a beszélgetésnek a szakmai summázatát.

Szeged nagyon szép és rendezett városszerkezetet örökölt, de ezt a szerkezetet nem eléggé rendezetten töltötték és töltik ki az épületek, épületcsoportok. Elég utalni a tűzfalak sokaságára, vagy a külső városrészek hézagos beépítésére. A körutakon belül, és méginkább a belső városmagban kiegyensúlyozott, esztétikailag kellemes megjelenésű épületek, épületsorok adják a városkép jellegzetességét. Ez a kép vakolt architektúra eredménye — így a rendszeres javítás, tatarozás során állandóan változik. A város lényegét egyébként is az épületek tömege, morfológiája határozza meg, hiszen ez a tájban való megjelenésének hordozója.

A városszerkezet alkalmas a továbbépítésre és a rekonstrukcióra, de nem szabad túlbecsülni, mert bár a körgyűrűs-sugaras szerkezet igazán a tájba illik, és a városközpont legkönnyebb megközelítésének lehetőségét kínálja — a közlekedés mai viszonyai között már súlyos gondokat okoz.

A tömeges lakásépítés területei ebben a szerkezetben ideálisan kapcsolhatók a városközpontozáshoz, és a harmadik körút megépítésével egymáshoz is. Ez egyúttal „robotantja” is majd a város megszokott morfológiai megjelenését, a hagyományos városképet, amely a központ felé magasodó és sűrűsödő természetű. A magas beépítésű

lakónegyedek sugarasan kapcsolódnak a városmaghoz és megtörik, variálják a magassági ritmust.

A megszokott városkép tiszteletében sok a szubjektív elem. A Dóm tér és környéke például teljesen idegen testként épült a városszerkezetbe és a városképbe — ám megszoktuk, elfogadtuk és megszerettük. Egy ilyen merész beavatkozást is igazolhat az idő. A városképet azonban bizonyos fokig mindenkor tisztelni kell. Kont-raszthatások is elképzelhetők, de a környezetben kell gondolkozni. A tervezők és az építők városszeretete, szakmai lelkiismerete elegendő garancia erre. Az új városrészek ügye teljesen más, hiszen azok önálló egységként kapcsolódnak a városszerkezetbe.

A város adottságai napról napra változnak, de a változások nem rendíthetik meg lakosságának érzelmvilágát, hiszen a város lakó ember jó közérzetét a megszokott és megszeretett környezet, városkép és az emberi atmoszféra biztosítja. A környezet esztétikája azon mérhető, hogy miként találja föl benne magát az ember, miként gyakorolhatja benne társadalmi és életfunkcióit. Szeged nagysága ideális ehhez. Van nagyvárosi élmény — de nincs emberi elidegenedés. Ez a városnagyság — még ha 250 ezerrel számolunk is — alkalmas a magas szintű szolgáltatásokra és kisebb-nagyobb emberi közösségek meleg együttmaradására.

6.

Már csak az maradt hátra, hogy Szeged társadalmi karaktere körül is kerüljünk egyet. Itt valamikor leginkább kereskedők, kisiparosok, halászok, vízenjárók, supek, cincárok, hivatalnokok, alkalmi emberek és földdel vergődő népek éltek. Néhány nagy hagyományú ipar — kötélverés, paprikafeldolgozás, szappanfőzés, szalámigyártás, gabonaörlés, fafeldolgozás stb. — fölnevelődött ugyan, de Szeged társadalmilag eléggé heterogén maradt, s itt nem szerveződhetett olyan munkásosztály, mint az iparvárosokban. Nyersanyag- és energiaszegény vidék ez kezdetektől, ezért a könnyűiparból részesedhetett. Általános és folyamatos volt a munkanélküliség. S bármekkora volt a híre a városnak — igazi átütőerőre nem futotta. Talán tudományos élete kapaszkodott legmagasabbra a múltban, az egyetemek idetelepítése után. Egyetlen magyar tudós nyerte el a Nobel-díjat hazai eredményekért, s ez az elismerés Szegedet is koszorúzta. De elvitte hírét az orvostudomány, a matematika, a mezőgazdasági kutatás, a jogtudomány, a nyelvészet és az irodalomtörténet számos kiváló-sága is.

Amiben igazán nagyot fordult itt a világ, az pedig éppen a társadalmi szerkezet gyökeres átalakulása. Társadalmilag határozott arcéle lett a városnak a felszabadulás után azzal, hogy munkásvárossá fejlődött. Csongrád megye ipari termelésének kétharmada származik innen, munkásosztályának pedig több mint a fele lakja Szegedet. Ez az osztály vált a legnépesebbé, a legnagyobb anyagi és szervező erővé e falak között is. És ez az osztály lett az értékes hagyományok pártfogója is. Mellette tízezres értelmiség szerveződött, s bizonyos, hogy a jövőben tudományos élete jelenti majd a legnagyobb erkölcsi erőt.

Mindennapjainkból tudjuk, hogy ennek a társadalmi átrendeződésnek mindenféle konzekvenciái vannak — így történetesen várospolitikai hatásai is. Föl lehetne most leltározni, mi minden történt csak a munkásosztály helyzetéről szóló párthatározat végrehajtása során is, de ez már annyira mai dolog, annyira a szemünk előtt történik, hogy ha nekikezdenék, az olvasó azt mondaná, lopom az idejét. Ezért csak néhány címszót hadd mondjak: lakásépítés, a város üzemelésének zavartalansága, a munka- és életkörülmények változásai, iskolapolitika, közművelődés... Ez mind a munkáspolitikai jegyében történik, egy egész városközösség hasznára.

Az új gazda a városszeretetnek is valami új fazonjával jött. Azzal, amit úgy hívnak: cselekvő városszeretet.

A magam érzelmeivel kezdtam, de a városközösség érzelmeivel zárom mondanómat. Soha, sehol nem tapasztaltam még, hogy ennyire egységes legyen egy város népe körülményeinek megítélésében, lakóhelye minőségének megfogalmazásában. Le-

gyen benszülött vagy beköltöző, tudós vagy esztergályos, hivatalnok vagy téesz-tag, úgy nézi, vigyázza városát, mintha egyedül rajta múlna boldogulása. Nap mint nap, újra és újra tud benne gyönyörködni, tud érte perlekedni, cselekedni. Szinte rigolózusan lesi változásait, szava van mindenről.

Így megyen újabb évtizedek, újabb századok elé.

HORVÁTH DEZSŐ

Ellennyomás

Eltanultunk mindenféle kifejezéseket akkor a vízügyesektől. Amikor más azt mondta, mindjárt nyakunkra jön a Tisza, ők arról beszéltek, meghágja a víz a töltést, vagy nem hágja meg. Hajszálon múltott. Amikor forrás fakadt a kemence lábánál, és féloldalra billent a nyoszolya, amikor csónakázni lehetett volna a kis ház körül, akkor fakadó vizekről meg buzgárokról beszéltek. A buzgárt pedig — ezt is megtanultuk — el kell fogni, mint valami vadállatot. Fineszes csapdát csináltak, homokzsákkal rakták körül. Kizöldült a homokzsák, életmagra kapott a szálai közé szorult búza, akár jósolni lehetett volna belőle, mint karácsonykor a lucabúzából. A csapdának, a zsákból rakott kerítéssel befogott víznek is volt neve: ellennyomó medence.

Tápén is, Algyőn is úgy álltak a házak a töltés lábánál, mint a sárból és nyálból rakott fecskéfészek az eresz alatt. Ha nem engedték be a vizet fölülről, megtalálta azt az egérlyukat is, amelyiket még meg se fúrtak, és bejött alulról. Fönt már apadt, alulról még buzgott. Ha nem is fut, de legalább menjen, ki merre lát, mert a házat szét kell szedni. Ott az Újosztás, mindenkinek építenek oda sátortetős házat. Az a legokosabb, aki oda megy. A kölcsönt majd kifizetik, annak fakadó árja, kamata nincsen, de ez a terület visszaszáll a vízügyre, hadd védje a partot ezután úgy, ahogy akarja.

Bodó István, ha nyugdíjba megy egyszer, és rászánja magát, hogy összeírja, hány embernek kellett imádkoznia tanácselnöki minőségben, menjen már, de menjen, és ne féljen, mert jó az az új ház, ha összeszedné minden fényképét és mellé tenné forgatott filmjét is, súlyra talán nyomhatna annyit, mint a mostani monográfia. Pedig a nagy vízi veszedelem elmaradt.

Rácsapok szinte, hogy gondolkodni sok ideje ne maradjon, és kérem, sorolja el, kik mozdultak nehezen. A Domonkosék, a Cs. Nagy Pista bácsi, a Berta család, az Ács néni (a táncos Gyurka bácsi özvegy felesége), a Miklós András, a Vincze József, a Miklós József, a Maros partján a Makai József, a Lele Ferenc, a Török József — mondaná tovább, hogy a Terhes Antal is nehezen költözött nagyon, de arra biztatom inkább, azt mondja, aki legjobban haragszik rá. Aj, régen lecsitultak azóta az embeerek. Olyan is van, aki elismeréssel mondogatja, az akkori föllépés helyes volt. Megértették, nekem végre kellett hajtanom, ami parancsot kaptam, azt meg tapasztalhatták, hogy senkivel nem erőszakoskodtunk, minden gondolhoz emberséggel nyúltunk. Úgy tudom, emiatt haragosom nincsen.

Cs. Nagy Istvánék házat én is sokat kerülgettem akkor: na, öreg halász, most mit csinálsz? Kilenc év után rázörgetem az ajtót, mondaná el, amit akar, hadd hámozzuk ki belőle, mit nő be a fű ennyi idő alatt, és mit nem. Leginkább azt, milyen az ő ellennyomó medencéje.

Járhatott nála már betűt hanyó-vető ember, talán több is, mert könnyen kötél-